

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО СОФІЇ ЙОСИПІВНИ ГРИЦІ (ЕСЕ З НАГОДИ)

Анатолій Іваницький

...З Софією Йосипівною Грицою доля звела мене в аспірантурі. Софію Йосипівну призначили моїм керівником. Діставши повідомлення про моє зарахування, я прийшов до тодішнього вченого секретаря ІМФЕ Ростислава Пилипчука. Після кількох хвилин розмови він вийшов зі мною в коридор і сказав:

– Зараз я познайомлю вас із керівником – Софією Йосипівною Грицою.

І додав:

– Чарівна, гарна жінка! Самі переконаєтеся...

Відчинив двері до відділу фольклористики, пропустив уперед. В кімнаті була вона одна. Ступивши крок, я зупинився, Ростислав мало не наштовхнувся на мене:

– Проходьте!

Біля столу напроти вікна стояла незвичайно гарна жінка – молода, ошатно вбрана. Інтелігентне обличчя, стримані рухи, привітна напівусмішка. І, як мені здалося, трішки напружена. Як потім я зрозумів (Ростислав потому додав) – я був першим аспірантом Софії Йосипівни. Ми залишилися удвох і тоді (як розпочалася розмова) я був вражений ще вдруге. До її осяйної жіночої краси додалася мова.

Вона звернулася до мене по-львівськи – вишуканою за інтонацією, артикуляцією, лексикою галицько-інтелігентною мовою. Сам я з дніпропетровщини. Українську мову знав непогано в обсязі місцевого сільського діалекту та радіо і шкільного мовлення. До аспірантури вступив, попрацювавши півтора роки у Криворізькому педінституті на музпеді. Там українською розмовляв ректор (забув його прізвище, воно було десь на польський кшталт. Про нього в мене залишилося враження, як людину виважену, розумну і достойну) та я. Зрозуміло, що

українською вжиткували й викладачі україномовних кафедр, але з ними я не був знайомий.

Між іншим, нещодавно виникла випадково в мене розмова з колегами про мовлення Софії Йосипівни. Було кілька думок: вплив польської, львівська говірка тощо. Але усі одностайно зійшлися: це не мова, а музика, не мова, а – аристократична краса української духовності, ментальності.

Рік-півтора після вступу мого до аспірантури ми з

Софією Йосипівною були в експедиції по Буковині та Гуцульщині. Вона збирала матеріали до тому з серії “Українська народна творчість”. Тоді я уперше почув гуцульський, лемківський говір. В одному селі на верхівині старий гуцул робив бринзу. Софія Йосипівна записала від нього кілька співанок-хронік, а потім він пригостив нас бринзою. Ну і, як годиться, самогоном. Не криюся, коли чарівна жінка узяла чарку до рук досить таки смердючого напою, подумав: що то буде? Відмовиться чи таки вип’є? Випила, не скривившись. Потім вже, в машині, як поїхали далі, я обережно поцікавився: як то воно? Софія Йосипівна сказала те, що я запам’ятав:

– Фольклорист мусить звикати до незручностей польової роботи (!).

Це дуже суттєвий момент. В побуті, на виробничих застіллях Софія Йосипівна лише пригублює чарку. Але експедиція – то інше: хочеш, щоб прийняли за нормального чоловіка, - не геньбуй. І тримайся гідно, щоб воно там не було (у чарці). Така вже доля фольклориста й етнографа...

Книга “Співанки-хроніки. Новини”, видана за матеріалами тієї експедиції, стала одним з яскравих досягнень нашої науки. Передмова авторки містить численні науково-художні портрети (саме так!)

співаків, з якими ми спілкувалися. Їх цінність непересічна і є новаторським внеском у соціологію української музичної фольклористики (яку по-справжньому започаткувала С.Й. Грица). Більш того: ці польові замітки є зразком художнього осмислення співу, його носіїв, їх характерів, ставлення до пісні. На них мають орієнтуватися (і орієнтуються) усі мислячі та спостережливі польовики-фольклористи.

У тій експедиції, будучи помічником і, по суті, майже пасивним спостерігачем та учнем практичного фольклориста-польовика (С. Й. Грици), я для себе також фіксував враження від спілкування із співаками. Відтоді в мене склалася звичка вести польовий щоденник. Ось деякі вислови співаків, засвідчені під час сеансів запису, що їх вела Софія Йосипівна: “не говоренням, а з витяганням” (народне визначення кантиленної мелодії); “довга пісня” і “коротка пісня” (розрізнення між співанкою-хронікою та однокуплетною коломийкою); “Ну, не можу нагадати, десь мені на язиці плямче...” (забув слова пісні); розуміння нашої роботи: “Щоб пісні не пропали, щоб пішли між люди”; критична оцінка ав-торських популярних пісень: “А тепер сучасне все співають ...[по радіо] Прибране, недокінчене”; філософія життя і смерті: “Хто багато має, нічого з собою не візьме, хто нічого не має - нічого не лишить” тощо.

...Жінка, як сприймається звичаєм, в ідеалі має бути вірною. Софія Йосипівна усе життя залишилася вірною Анатолію Поріцькому, чоловікові й одноступцю. В нашій історії, на жаль, безліч прикладів передчасного уходу до-стойних талановитих працівників на терені національної культури. Таким був Анатолій Поріцький. Вони з чоловіком мали великі плани етнографічного й фольклористичного досліджень. Не судилося...

Але вірність і гідність не обмежується лише родинним колом. Як вчений і патріот, Софія Йосипівна продовжила працю за спільно визначеними інтересами. Видання “Мелодій український народних дум” Ф. Колесси, його ж “Музикознавчих праць”, лемківських пісень в записах О. Гижі, майже тридцять років роботи над рукописами записів З Берестейщини Ф. Колесси та

К. Мошинського. Внесок, який по-справжньому оцінить майбутня Україна. Бо в радянські роки ці праці викликали таку ідеологічну агресію, яку могла витримати (і довести справу до видання) лише людина великої духовної сили – Софія Йосипівна Грица. Що це коштувало – читач старшого покоління розуміє...

Монографія С. Й. Грици (по докторській дисертації) “Мелос української народної епіки” стала новим словом у пізнанні джерел українського народно-музичного стилю. Читаючи цю глибоку роботу, занурюєшся у минулі століття і бачиш джерела нашої духовності, колосальну вагомість українського національного менталітету, козацької моці та їх значення не лише для України, але й світового поступу. Введені Софією Йосипівною поняття парадигматики фольклору (закономірності постання варіантів) відкривають нові обрії дослідження розвитку народної музики у просторі й часі (до речі, так названа й одна з її монографій).

Подорож по Гуцульщині тривала два тижні. Я вже знав, що Софія Йосипівна вчилася у Миколи Колесси, була близько знайома з родиною Колессів. До речі, її, ще студентку Львівської консерваторії, було запрошено до опрацювання архіву академіка Філарета Колесси. Але я не знав, що Софія Йосипівна має й неабиякий хист до музичної композиції і прямо-таки видатні здібності до імпровізації.

Якось ми їдемо (тоді це була власна машина, крита, – Інституту мистецтвознавства). Їдемо довго. І я щось почав собі “під ніс” мугикати. Софія Йосипівна “підключається” – і виникає несподіваний дуєт. Почали перебирати пісні, які обоє знали. І ось тут я відкрив для себе мою керівницю не лише, як вченого, польовика, але й видатного імпровізатора, схильного не лише до терцевого ба-гатоголосся, але й до поліфонічного! Я брав на себе основний голос, а Софія Йосипівна “вишивала” на ньому. Та ще й як!! Це було таке вигадливо-прекрасне плетиво, що передати не можна. То треба було чути!! (Зрозуміло, не мене, а Софію Йосипівну. І це я кажу зі щирим серцем, хоч і сам не позбавлений певних здібностей до композиції).

З нами їздив також фотограф ІМФЕ Олександр Сланко. Він був тоді єдиним слухачем концерту “двох артистів”. Згодьтеся: рідкісний випадок... І пройшло років з десяти, ми з Сашою якимось випили по чарці, і він згадав той “концерт”. І відзначив не лише хист, але й тембр Софії Йосипівни. Що вона співала дзвінко (але не голосно, а скоріше “чисто”, точно й красиво) і незвичайно “вигадливо” й “зацвічено” (поліфонічно).

...Два тижні у Києві – це час, що летить, як мить. Але в експедиції, коли і не доспиш, і спати часто доводиться “на кулаці”, і харчі вряди-годи – це немалий час. Отже, втома вже десь прослизала. Софія Йосипівна це помітила і втішала нас:

– Через день – Львів. Я потелефонувала мамі, нас чекають. Буде обід і... (натяк, що й чарка).

Прекрасний Львів, виховані, інтелігентні люди, мила й гостинна мама Софії Йосипівни... Вишуканий і ситний обід після карпатських перевалів і бринзи... Усе пізнається в порівнянні!! (Я не хочу сказати: в порівнянні з київським побутом; порівняння – з експедиційними буднями й святами...)

...Хіба можна сказати достатньо про людину, її потаємну та очевидно-суспільну сутність не те що у статті, але й взагалі?..

Кожен живе багатомірно. Але в одних це скероване на себе, задля себе, в інших (у меншості, – яка ж, однак, творить націю, культуру та історію) – на ствердження етносу й духовності. Розмову про Софію Йосипівну можна продовжувати безмежно: є що сказати, є чому повчитися, є за що подякувати. Лауреат кількох престижних премій. Ведуча програм “Золоті ключі”, “Дзвонкова криниця”, які збирали мільйонні аудиторії слухачів. Під її керівництвом захищено три докторських і два десятки кандидатських дисертацій.

...Однак завданням мого нарису не було висвітлення життєвого й творчого шляху видатної особистості, самовідданого вченого. Про це вже й автор цих рядків, й інші учні та прихильники наукового хисту Софії Йосипівни Грици писали (й писатимуть) ще не раз. Мені захотілося просто згадати кілька незабутніх (насамперед експедиційних, бо вони в житті фольклориста є визначальними) моментів нашого спілкування. І поділитися їхнім невгасимим світлом з колом читачів, у якому Софія Йосипівна оточена пошаною та вдячністю.

Цілуємо Ваші руки, наша дорога! Здоров'я й наснаги! Ви – наша, а ми – Ваші! Дай, Боже!